

**РОЛЬ СЛОВА В РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ
МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ**

У статті йдеться про шляхи вдосконалення та розвитку зв'язного мовлення молодших школярів на уроках рідної мови.

У період реформування початкової школи й оновлення її змісту відповідно до Закону України «Про загальну середню освіту» відбувається переорієнтація процесу навчання української мови на розвиток мовленнєвої особистості молодшого школяра, формування його комунікативної компетентності, формування в учнів чотирьох видів мовленнєвої діяльності – аудіювання, говоріння, читання, письма [1].

Відомі методисти Т. Г. Рамзаєва, М. О. Розумовська, М. С. Вашуленко, Н. Ф. Скрипниченко, Л. П. Федоренко відзначають важливість формування мовленнєвих навичок дітей.

Не можна переоцінити творчий доробок В. О. Сухомлинського – учителя, вихователя, письменника. Його поради, сповідання, які несуть у собі любов до рідного слова, актуальні і в наш час [2].

Метою статті є висвітлення форм, прийомів та методів удосконалення та розвитку зв'язного мовлення школярів.

Поповнення лексичного запасу, формування вмінь усного і письмового мовлення, забезпечення розумового розвитку школярів – головні завдання занять з української мови. На цьому наголошують у своїх працях і визначні педагоги.

У книзі «Рідне слово» видатний педагог К. Д. Ушинський стверджував, що дитина, яка навчилась рідної мови, оволоділа словом, п'є духовне життя і силу.

«Учитель повинен використовувати всі можливості, щоб саме в роки дитинства донести до свідомості і серця найтонші відтінки барв, пахощі слова, щоб рідне слово стало духовним багатством дитини», – зазначав В. О. Сухомлинський [2, с. 95].

Тому подорож у країну Слова вчителів слід розпочинати дуже обережно. Спочатку необхідно вивчити рівень мовленнєвої підготовки учнів і на цій основі планувати на кожному уроці роботу над словом і словосполученням, образним висловом, розвивати в дітей уміння правильно оформлювати власні думки, виховувати інтерес та увагу до слова.

Перед кожним учителем початкової школи стоїть триєдина мета: навчити, розвинути і виховати творчу особистість, здатну мислити, приймати рішення, адаптуватися в соціумі. Уся робота підпорядкована цій меті вже з перших днів перебування дитини в школі. Учителеві доводиться використовувати різні методи і прийоми, щоб зацікавити школяра своїми уроками, збагатити його словниковий запас, розвинути мовлення і мислення,

* © Антонюк Н. В.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

сформувати небайдужу, творчу особистість.

Пізнавати світ у багатогранності і розмаїтті, передавати свої почуття – ось головні вміння, які повинен формувати й розвивати вчитель у своїх учнів. Від слова вчителя на уроці, від культури й краси його мовлення великою мірою залежить, яким буде мовлення дитини, адже краса виховується красою, а любов – любов'ю. Краса живить любов. Це дзеркало, у якому ти бачиш сам себе і завдяки йому так чи інакше ставишся сам до себе, – так міркував В. О. Сухомлинський [2].

Але краса стане частиною світосприймання, коли буде усвідомлена в слові. Невичерпним джерелом мовленнєвих вправ є саме життя – усе те, що оточує дітей. Важливо налаштувати дітей на спостереження: за небом, сонечком, птахами та комахами, квітами та змінами в природі. А вже на уроці мови записати одне-два речення про те, що бачили, спостерігали, що здивувало. Така робота дає свої результати. Потрібно прагнути власними яскравими словами відкрити перед дітьми красу навколишнього світу і на цій основі формувати почуття прекрасного, розвивати мовленнєву компетентність учнів.

Діти починають вслухатися в голоси природи: шелест дерев – бо в кожного дерева свій голос, у спів пташок – бо в кожній з них своя пісня, і всі ці враження передавати словом. Так у мовлення дітей входять яскраві образи, порівняння, школярі починають висловлювати, що хвилює, дивує, захоплює їх. Вони прагнуть знайти яскраві слова для своєї розповіді. Мовлення дітей збагачується епітетами та метафорами, розширюється їх словниковий запас.

Важливу роль у розвитку мовлення відіграють хвилинки поезії. Читання поезій, декламування віршів сприяють емоційному піднесенню і надихають на складання власних віршків. Під час хвилинок поезій діти за опорними словами, що римується, складають власні поезії. Цій роботі передують знайомство зі словами, ужитими в переносному значенні, визначається їх роль у мовленні [5].

Полюбляють діти працювати з казкою. Казка – це цілий світ фантазій та мрій, у який залюбки поринають їхні душі. Вони складають власні казки, придумують продовження казок, або їх початок. У такій роботі обов'язково застосовується метод перетілення та інсценізації.

Велику увагу слід приділити формуванню в учнів умінь відтворити в уяві прочитане. Наприклад, можна запропонувати намалювати словесну картину до прочитаного вірша. Для розвитку творчих здібностей учнів практикується складання розповідей, описів за початком сюжету. Необхідно намагатися надихнути дітей на написання про побачене, почуте так, щоб усі відчували те саме, що й вони. У ході такої роботи працює творча уява дітей. Наприклад, опис осіннього куща калини, враження від спостереження, можна стимулювати запитаннями:

– Ви зачаровані красою калини?

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

– Які слова допоможуть описати її?

Удома діти зробили записи і на уроці зачитують їх. Вони знають, що калина – один із символів України, тому опис калини не тільки розвиває мовлення а й сприяє усвідомленню народних цінностей, учить берегти й любити рідний край.

Одним із засобів розвитку мовлення є усний переказ. Формування навичок усного переказу починається з першого класу. У початковій школі учні працюють над такими типами переказів: детальний, стислий, вибірковий, творчий. Використання кожного з типів переказу має свою мету, але в усіх випадках головним є навчання школярів зв'язного мовлення.

Переказ потребує значної підготовчої роботи. За допомогою вчителя діти вчать визначати тему, основну думку тексту, установлювати логічний зв'язок, оволодівати змістом і мовою тексту перед тим, як переказувати його. Крім того, у процесі роботи над переказом учні мають змогу висловлюватися з теми переказу, підбирати матеріал, визначати головне та другорядне.

Для того щоб процес переказу не перетворився на одноманітне і нудне заняття, слід використовувати такі форми роботи:

- переказ тексту одним учнем з наступним колективним обговоренням;
- переказ тексту «ланцюжком»;
- підготовка переказу в парах (один говорить – другий слухає);
- обговорення тексту в групах, розповідь його представником від групи всьому класу.

Доцільно також проводити творчі перекази, які передбачають доповнення тексту учнями:

- зі зміною кінцівки;
- від особи одного з персонажів;
- з елементами інсценування [3; 4].

Повноцінно розвинене мовлення сприятиме набуттю людиною необхідних для її самореалізації освіченості, компетентності, ерудитії і професіоналізму в будь-якій галузі діяльності.

Отже розвиток мовлення має набути статусу провідного напрямку навчання рідної мови.

Література:

1. Закон України «Про загальну середню освіту» [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/651-14>.
2. Сухомлинський В. О. Сто порад вчителю. – К.: Рад. школа, 1984. – 254 с.
3. Каніщенко А. П. Уроки розвитку зв'язного мовлення в початкових класах. – К.: Рута, 2000 – 128 с.
4. Павличко Л. П. Сучасний урок в початковій школі. 68 уроків розвитку зв'язного мовлення у 1-4 класах. – Х.: Основа, 2005. – 216 с.
5. Одинцова Г. А. Цікавинки на уроках рідної мови. Посібник для вчителя початкових класів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 128 с.